

9. Моргун В.Ф. Психологічна характеристика підлітка та юнака в багатовимірній теорії особистості. *Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці*. Навч. пос. / [Н. О. Гончарова, Ю. Л. Горбенко, Ю. І. Калюжна та ін.]; за ред. К. В. Седих. Полтава : Астрія, 2018. С. 80-88.
10. Налчаджян А. А. Агрессивность человека. Моногр. СПб. : Питер, 2007. 736 с.
11. Седих К. В., Моргун В. Ф. Делінквентний підліток : Навч. пос. 3-е вид., доп. Полтава, 2019. 272 с.
12. Чаговец Л. М. Психологічні особливості агресивності підлітків. *Психолог*. К., 2004. № 15. С. 26-32.
13. Эриксон Э. Детство и общество : Моногр. / пер. із англ. СПб., 1996. 386 с.
14. Buss A. H., Perry M. The Aggression Questionnaire [Text]. *J. Person. Soc. Psychology*. 1992. № 63. P. 452-459.

УДК 376-056.264-053.5:373.3

ТРУДНОЩІ ОВОЛОДІННЯ НАВИЧКАМИ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

Олефір О. І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

olga.olefir@ukr.net

Реальним фактором останнього десятиріччя є збільшення кількості дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку (далі ПМР), зумовленого ураженнями центральних і периферичних відділів мовленнєвого аналізатору та екологічними проблемами. В контексті проблеми сучасної логопедії дослідники (Р. А. Левіна, Н. О. Нікашина, Є. Ф. Собонович, Л. Ф. Спірова, В. В. Тарасун, Г. А. Чиркіна, М. К. Шеремет) зазначають, що логопедична робота з дітьми з порушеннями мовлення у загальноосвітніх закладах включає збагачення словника, вдосконалення граматичної будови мовлення, формування потреби у спілкуванні та розвиток комунікативних навичок у різних формах зв'язного мовлення [5]. Порушення мовленнєвого розвитку негативно впливають на формування всіх компонентів мовленнєвої системи, ускладнюють оволодіння новими шкільними знаннями та спілкування в цілому. Насамперед, порушується сфера спілкування дітей з однолітками та дорослими.

Аналіз наукових досліджень свідчить про особливу увагу вітчизняних та зарубіжних учених (Л. С. Виготського, О. Є. Грибової, Д. Б. Ельконіна, С. В. Коноплястої, М. І. Лісіної, І. В. Мартиненко,

Т. В. Пінчугіної, Л. А. Піроженко, Т. В. Сак, В. В. Тарасун, М. К. Шеремет та ін.) до проблеми формування навичок спілкування, що забезпечує соціальну адаптацію та виступає основним інструментом засвоєння шкільних знань [5]. Значний науковий інтерес і практичне значення набуває питання вивчення стану сформованості навичок спілкування першокласників з порушеннями мовленнєвого розвитку. Виходячи зі зазначеного питання формування навичок спілкування у осіб з порушеннями мовлення є одним з центральних у сучасній логопедії, що підтверджує актуальність дослідження.

Метою статті є аналіз стану сформованості умінь та навичок спілкування першокласників із порушенням мовленнєвого розвитку. Основним завданням є визначення труднощів та рівнів розвитку спілкування дитини першого класу з ПМР, встановлення кола комунікативних уподобань з метою успішної організації корекційної роботи. А. М. Богуш [1] наголошує на тому, що необхідно знати відмінності між «спілкуванням» і «комунікацією» оскільки це потрібно для повноцінного формування комунікативної діяльності дітей. У тлумачному словнику «спілкування» трактується, як «взаємні стосунки», «діловий, дружній зв'язок». Слово комунікація латинського походження, і також означає «спілкування, передавання інформації». Тлумачення цих слів свідчить про те, що вони позначають процеси, які мають як спільні, так і відмінні характеристики. Спілкування визначається науковцями як загальний тип специфічно людської діяльності. Вчені розглядають спілкування, як безпосередній міжособистісний контакт, під час якого відбувається обмін індивідуально-особистісним змістом, зумовлений потребою людини у спілкуванні і комунікації, як процес передачі і отримання інформації безпосередньо або опосередковано через засоби масової інформації, спонукальним мотивом якого є пізнавальна потреба [1]. Отже, успішність вербального спілкування забезпечується достатньо високим рівнем самоорганізації індивіда, оскільки спілкування – специфічна форма скоординованої активності декількох осіб. У процесі спілкування співрозмовники повинні ставити та вирішувати часткові цілі, типу «повідомити», «попросити», «отримати інформацію». У першокласників з ПМР ці процеси мають змінену структуру [1].

З метою визначення стану сформованості навичок спілкування першокласників із порушеннями мовлення ми використали спеціальну методику, яка ґрунтувалася на дослідженнях Н. О. Головань, В. Г. Дудьєва, М. І. Лісіної, Є. Ф. Соботович, О. С. Павлової. Для досягнення мети ми враховували параметри спілкування: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування, змістовну основу процесу спілкування, систему мовленнєвих та немовленнєвих засобів, функціональний характер використання мовленнєвих засобів

спілкування, комунікативну ситуацію як форму функціонування спілкування. Відповідно закономірностям формування комунікативних навичок нами було виділено наступні критерії: 1) сформованість операційно-технічних та когнітивних мовленнєвих засобів (вербальних та невербальних); 2) особливості поведінки в ситуації спілкування (швидкість налагодження словесного контакту, ініціативність, активність, конфліктність, негативізм, замкнутість); 3) своєрідність вербальної комунікації дітей з дорослими та однолітками (адекватність вживання слів, звертань, ввічливих слів, повідомлень тощо); 4) наявність потреби у спілкуванні (повідомлення, прохання, запитання, вияв бажання тощо). Методикою дослідження передбачалось надання різної допомоги: організаційної (ми пропонували іграшки, задавали допоміжні запитання) та навчальної (діти отримували конкретні вказівки, пояснення). Отримані результати дозволили виділити три рівні сформованості навичок міжособистісного спілкування дітей першого класу з ПМР.

Результати проведеного експериментального дослідження дозволили визначити, що 20% дітей знаходяться на високому рівні сформованості навичок та вмінь міжособистісного спілкування, 25% дітей на середньому рівні, 55% дітей на низькому, що вказує на важливість проведення корекційної роботи з ними. В результаті проведеного дослідження було виявлено, що: діти не вміють звертатися з проханням; вони ніколи не задають уточнюючих запитань в процесі пояснення матеріалу чи завдання (якщо не враховувати прохання повторити завдання повністю); учні краще орієнтуються в інструкціях, спрямованих на їх предметну діяльність, чим на пізнавальну; на уроці їх активне мовлення, як правило, звернена на вчителя (мається на увазі висловлювання з приводу уроку); вони часто відтворюють репліки своїх товаришів без додаткового розумового напруження; будь-яке переключення з одного виду діяльності на інший супроводжується своєрідним сплеском вербальної активності егоцентричного спрямування, яка жорстоко пригнічується учителем уже на початкових етапах навчання в школі.

У ході проведення дослідження було виявлено, що труднощі в спілкуванні першокласників з ПМР з однолітками та дорослими пов'язані: з несформованістю вікових форм спілкування цих дітей; з недорозвитком структурних компонентів спілкування; з уповільненим темпом та якісним показником емоційно – особистісного розвитку; несформованістю невербальних засобів спілкування; несформованістю мотиву до спілкування.

Знаючи вікові нормативні показники міжособистісного розвитку, ми можемо зробити висновки, що діти з ПМР: 1) малоініціативні, у них не сформоване вміння вести розмову; 2) майже не користуються невербальними засобами спілкування, мовлення монотонне; 3) часто не

враховують ситуацію спілкування, звертаючись до дорослого на «ти»; 4) мають визначене нешироке коло співрозмовників.

Зазначені труднощі мовленнєвого та немовленнєвого спілкування негативно впливають на встановлення та підтримку контактів з однолітками в різних ситуаціях спілкування. Низький рівень здібності адекватно цілям навчання і виховання організувати мовленнєву та немовленнєву взаємодію ускладнює процес навчальної (корекційної) комунікації, оскільки саме він являється одним із умов успішності навчання в цілому. Тому важливо сформулювати потребу та здібність до спілкування у дитини з метою формування і розвитку в неї змістової системи та зв'язку особистості зі світом.

Література:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови / [За ред. А. М. Богуш]. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с: іл.
2. Дудьев В. П. Системный подход в развитии коммуникативного потенциала дошкольников с общим недоразвитием речи / В. П. Дудьев // Логопедия. – 2006. – №2. – С.22–27.
3. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина // Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1986. – 144 с.
4. Парамонова Л. Г. Клинико-психолого-педагогическая характеристика с речевыми нарушениями / Л. Г. Парамонова // Специальная психология. Учеб. пос. – М., 2000. – С.246–244.
5. Хрестоматія з логопедії. Навч. пос. / Шеремет М. К., Мартиненко І. В. – К.: КНТ, 2006. – 360 с.

УДК 159.923.2

ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ ЮНАКІВ ІЗ ПЕРЕВАЖАННЯМ РІЗНИХ СТОСУНКІВ У СІМ'Ї

Пелих А. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Pelishka101@gmail.com

В умовах сучасного стану суспільства, переорієнтації політичних та соціально-економічних відносин, виникнення постійних стресових ситуацій ставляться високі вимоги до інтелектуального і емоційно-вольового потенціалу особистості, що позначаються на становленні й розвитку її самооцінки. Будучи важливою складовою поведінки особистості, самооцінка впливає на формування образу соціальної дійсності, визначає характер контактів з нею, передбачає рівень довіри